

סנהדרין דף קי"א – מי ישאר באחרית הימים, מידת ארך אפים ודיני עיר נידחת

שאלות:

1. האם אדם שמזלזל רק במצווה אחת יש לו חלק לעולם הבא?

מי ישאר באחרית הימים

הגמרא דנה בפסוק מישעיהו: "לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חוק". ריש לקיש מפרש שהפסוק מדבר על מי שמשייר (מוותר על) אפילו חוק אחד מלשמרו, והוא נידון בגיהנום. רבי יוחנן חולק ואומר שאין זה רצון הקב"ה לדון את ישראל לכף חובה, אלא לבלי חוק מדבר שילך לגיהנם רק מי שלא שומר אף חוק, אבל מי שלמד אפילו רק חוק אחד ינצל. הגמרא מביאה מחלוקת דומה ביניהם על הפסוק מזכריה, "והיה בכל הארץ... פי שנים בה יכרתו ויגועו והשלישית יותר בה":

ריש לקיש מפרש ש"השלישית" מתייחסת לשלישי של שם (ארפכשד). רש"י מסביר שמחלקים לעומק ובכל מקום ישאר שלישי, כלומר ישאר ארפכשד שהוא שלישי של שם שהוא שלישי של נח, אבל גם בתוך ארפכשד עצמו רק שלישי ישאר. ואם בני ישראל יהיו יותר משלישי, זה אומר שחלק מבני ישראל גם יושמדו.

רבי יוחנן מפרש, (לפי הפירוש השני ברש"י), שהשלישית פירושו שלישי של שלישי, כלומר כל ארפכשד שהוא שלישי של שם שהוא שלישי של נח ישארו, וזה כולל את כל עם ישראל.

על הפסוק בירמיהו: "ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה", ריש לקיש מפרש כפשוטו - רק מעטים יינצלו. רבי יוחנן מפרש שאחד מעיר (שהוא חסיד) מזכה את כל העיר, ושניים ממשפחה מזכים את כל המשפחה.

רב כהנא ישב לפני רב ואמר שפירוש הפסוק הוא כמו ריש לקיש כפשוטו. רב ראה שרב כהנא חופף את ראשו (מעדן עצמו בשעה שהיה לו ללמוד תורה), אז רב אמר את הפסוק "לא תמצא בארץ החיים". רב כהנא שאל אותו: "אתה מקלל אותי?" ורב הסביר לו שפירוש הפסוק הוא שהתורה לא נמצאת במי שמחיה עצמו עליה אלא רק במי שממית עצמו עליה.

2. האם במכת החושך נהרגו יותר ממיליארד וחצי יהודים שלא היו ראויים לצאת ממצרים?

מיעוט היוצאים ממצרים והבאים לארץ ישראל

רבי סימאי אומר: נאמר "ולקחתי אתכם לי לעם" ונאמר "והבאתי אתכם אל הארץ". מקיש יציאתם ממצרים לביאתם לארץ - מה ביאתם לארץ היתה רק שניים (יהושע וכלב) מששים ריבוא, אף יציאתם ממצרים היתה רק שניים מששים ריבוא.

רש"י מסביר שמכל ששים ריבוא שהיו במצרים לא נשתיירו מהם אלא שניים בלבד, ואותם שניים שנשארו מכל 60 ריבוא הצטרפו לעוד שניים ועוד שניים ויחד הגיעו ל-60 ריבוא שיצאו. השאר מתו כולם בשלושת ימי אפילה כדי שלא יהיו מצרים רואים במפלתן של ישראל.

רבא אומר שכך יהיה גם לימות המשיח, שלא ישארו מכל ששים ריבוא שניים, שנאמר "וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים".

רבי אלעזר ברבי יוסי מספר שנכנס לאלכסנדריה של מצרים ופגש זקן אחד שהראה לו מה עשו אבותיו (המצרים) לאבותיו (ישראל) - מהם טבעו בים, מהם הרגו בחרב, ומהם מעכו בבניין. רש"י מסביר ש"מעכו בבניין" שהיו שמים אותם בבניין במקום לבנים.

3. מה ראה משה בנקרת הצור שגרם לו למהר ולהשתחוות?

תוכחת הקב"ה למשה

הגמרא ממשיכה ומספרת שמשה רבינו נענש על מה שהתרעם לפני הקב"ה. שכשראה משה מה נעשה לישראל, התחיל להתרעם ולהרהר לפני הקב"ה ואמר "ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה". הקב"ה אמר לו: "חבל על דאבדין" חבל על גדולים שאבדו ואיני יכול למצוא חסידים אחרים כמותם, והזכיר לו שאברהם, יצחק ויעקב לא הרהרו אחר מידותיו:

1. אברהם - למרות שהובטח לו הארץ, כשביקש לקבור את שרה היה צריך לקנות בכסף.
2. יצחק - למרות שהובטח לו "גור בארץ הזאת... ואברכך", עבדיו היו צריכים להתווכח על מים.
3. יעקב - למרות שהובטח לו "הארץ ... לך אתננה", היה צריך לקנות מקום לאוהלו.

רש"י מוסיף שמשה שאל בתחילה "מה שמך" וגם הרהר אחר מידותיו ואמר "והצל לא הצלת את עמך". לכן נענש שלא יראה את מלחמת ל"א מלכים (כלומר, לא יכנס לארץ) אלא רק את מלחמת פרעה.

על הפסוק "וימהר משה ויקוד ארצה וישתחו", כשהקב"ה מראה את מידותיו למשה, הגמרא מדייקת ממילת "וימהר" (בן יהוידע) שמשה מיהר להשתחוות. נחלקו האמוראים איזה מידה מיוחדת ראה משה שגרמה לו להשתחוות מיידית:

רבי חנינא בן גמלא אומר: "ארך אפים" ראה - שהקב"ה מאריך אפו גם לרשעים. חכמים אומרים: "אמת" ראה - שהקב"ה דן באמת והיה ירא שמא יתחייבו ישראל כליה.

והגמרא מביאה ברייתא שמחזקת את דעת **רבי חנינא**: כשעלה משה למרום, מצא את הקב"ה כותב "ארך אפים". משה שאל: לצדיקים? הקב"ה ענה: "אף לרשעים". אמר משה: "רשעים יאבדו". אמר לו הקב"ה: "עכשיו תראה מה שתצטרך". כשחטאו ישראל, הזכיר משה לקב"ה שהוא אמר לו שהוא גם ארך אפיים לרשעים.

הגמרא מביאה מעשה **ברבי חגא** ששמע ינוקא (תינוק) אומר פסוק "עדותיך נאמנו מאד לביתך נאוה קדש ד' לאורך ימים" (תהלים צג, ה) בסמיכות לפסוק "תפלה למשה" (תהלים צ, א) שנאמר שלושה פרקים קודם. הסיק **רבי חגא** שמשה ראה את מידת "ארך אפים".

4. האם יש צדיקים שיגיעו לגיהנום?

עטרת בראשי הצדיקים

רבי אלעזר אמר רבי חנינא: עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק, שנאמר "ביום ההוא יהיה ד' צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו". רש"י מפרש "לעטרת צבי" - לעושים רצונו ומצפים לישועתו.

הגמרא מבררת: יכול לכל? (לעושים רצונו גם אם הם מתגאים?) תלמוד לומר "לשאר עמו" - למי שמשים עצמו כשיריים (שאינו חשוב בעיניו ואינו מתגאה).

הפסוק הבא ממשיך לתאר את התכונות של הצדיקים שיזכו לעטרה: "ולרוח משפט... ולגבורה משיבי מלחמה שערה" והגמרא מבארת כל תכונה למשל:

- "לרוח משפט" - זה הרודה את יצרו (רש"י: ששופט את רוחו)
- "ליושב על המשפט" - זה הדין דין אמת לאמיתו
- "ולגבורה" - זה המתגבר ביצרו (רש"י: מרגיז יצר טוב על יצר הרע, הוא לא רק מדכא את היצר הרע אלא הולך לעשות גם מצווה, וזה יותר ממי שרק רודה יצרו)
- "משיבי מלחמה" - זה שנושא ונותן במלחמתה של תורה
- "שערה" - אלו שמשכימים ומעריבים בבתי כנסיות ובתי מדרשות

מידת הדין שאלה את הקב"ה מה ההבדל בין אלו שזכו לעטרה לאחרים, והקב"ה ענה (בפסוק הבא): "וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו" - האחרים נכשלו בשכרות (גם אם הם טובים וחשובים - מהרש"א), ולכן יענשו בגיהנום. רש"י מפרש: "ואין פוקה אלא גיהנום... ואין פלילה אלא דינין".

5. מה עושים עם חשבון הבנק האמריקאי של תושב עיר נידחת שנשרפת?

דיני עיר הנדחת

המשנה אומרת שאנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר "יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את יושבי עירם". (באר שבע מדייק מרש"י שמהמילה "וידיחו" שהם נדחו ממחיצתו של הקב"ה).

תנאים לקביעת עיר כעיר הנדחת:

1. שיהיו המדיחים מאותה העיר ומאותו השבט (כתוב "את יושבי עירם")
2. שיוודח רובה של העיר (רש"י: כתוב "יושבי העיר" משמע ישובה של עיר היינו רובה)
3. שידיחו אנשים ולא נשים או קטנים.

אם לא התקיימו התנאים האלו, הם נידונים כיחידים (בסקילה והרכוש שלהם לא ישרף).

צריכים שני עדים והתראה לכל אחד (זה נכון גם ליחידים וגם לרבים).

הלכות נוספות:

- שיירה העוברת ממקום למקום ונעצרה בעיר (לפחות ל-30 יום) - מצילה את העיר מדין עיר הנדחת (היא גם יכולה לחייב את העיר כדין עיר הנדחת אם השיירה הזאת מצטרפת והופכת את המודחים לרוב)
- נכסי צדיקים: שבתוך העיר - אובדים, שמחוץ לעיר - פליטים (ניצלים) (כי כתוב "את כל אשר בה")
- נכסי רשעים: בין שבתוך העיר בין שמחוץ לעיר - אובדים (כי כתוב "כל")
- אם אין לה רחוב (רחבה שמתכנסים בה) עושים לה כזה. (ראינו שזה שנוי במחלוקת תנאים)
- חפצי הקדש: הקדשות - יפדו, תרומות - ירקבו, מעשר שני וכתבי הקודש - יגנוזו (שהם לא "שללה")

רבי שמעון אומר: הקב"ה אמר שאם עושים דין בעיר הנדחת, כאילו מעלים עולה כליל לפניו.

לגבי עתיד העיר שכתוב "לא תיבנה עוד": **רבי יוסי הגלילי** אומר שלא תיבנה כלל. **רבי עקיבא** אומר שלא תיבנה לכמות שהייתה, אבל אפשר לעשות ממנה גנות ופרדסים. (הגמ' תדון בזה)

והגמרא מוסיפה עוד דינים בין השאר:

- יצאו - הם ולא שלוחיהם (שאם המדיחים עשו את זה על ידי שליח, אנשי העיר נידונים כיחידים)
- "אנשים" - לא פחות משניים, ולא נשים ולא קטנים.
- "בני בליעל" - בנים שפרקו עול שמים מצווארם.
- "מקרבך" - ולא מן הספר (עיר על הגבול לא יכולה להיעשות עיר נידחת)
- "יושבי עירם" - המדיחים חייבים להיות תושבי העיר
- "לאמר" - שצריכים עדים והתראה לכל אחד ואחד (ערוך לנב מדגיש שזה גם למדיחים וגם לנידחים).

רבי יוחנן וריש לקיש נחלקו האם בחלוקת הארץ היה אפשר לחלק עיר אחת לשני שבטים:

- **רבי יוחנן**: חולקים עיר אחת לשני שבטים.
- **ריש לקיש**: אין חולקים עיר אחת לשני שבטים.

רבי יוחנן מנסה להוכיח מדין עיר הנידחת שכן מחלקים עיר אחת לשני שבטים, כי אחרת איך יתכן שהמדיחים יהיו מאותה העיר אך לא מאותו שבט? **ריש לקיש** דוחה שיתכן שהמדיחים קיבלו חלק מאותה עיר בירושה מבת שירשה נחלה והם לא שייכים לאותו שבט, או שהם קיבלו את זה במתנה. למרות שלא היתה חלוקה כזו מראש.